

DR. HORUCZI LASZLO

VAN-E SZOCIALISTA FEJLŐDÉS A CSALÁDBAN ÉS A HÁZASSÁGBAN?

Az Aurora ágyúlövéseivel megkezdődött 50 éves történelmi fordulat óriási változásokat hozott az emberiség életében. Földünk lakosságának több mint egynegyede a szocializmus építésének útjára lépett és a szocializmus korunkat meghatározó legfőbb tényezővé vált. A szocializmus napjaink emberének szinte minden életmegnyilvánulását befolyásolja. A fél évszázad alatt végbement változások a társadalom életének valamennyi szféráját érintették. A változások megfigyelhetőek a családi és házassági viszonyokban is. A következőkben azokat az új jelenségeket kívánjuk bemutatni, amelyek a mi több mint két évtizedes szocialista építésünk eredményeként, a szocializmust jelentik a családi és házassági kapcsolatainkban. Az alábbi bemutatást az is indokolja, hogy az utóbbi időkben az irodalomban és a publicisztikában napvilágot látott egy olyan szemléletmód, amely a családi-házassági viszonyainknak csak az árnyoldalait képes érzékelni, és nem figyel fel azokra az új vonásokra, amelyek már a szocializmust jelentik a családban és a házasságban is.

A szocialista fejlődés szerves részeként kialakult új jegyek két lényeges forrásra vezethetők vissza. A változások egyik rendkívül jelentős alapját azok az intézkedések szolgáltatták, amelyeket államunk a családi és házassági élet tisztasága érdekében a felszabadulástól napjainkig hozott. A másik kiindulási alapnak és forrásnak azokat a változásokat kell tekintenünk, amelyek a társadalmi fejlődés és szocialista átalakulás következtében az emberek életmódjában és gondolkodásában bekövetkeztek. Az alábbiakban ezen két irányból eredő hatásokat és változásokat fogjuk kissé részletesebben bemutatni.

A társadalom felé irányuló állami intézkedések igen sokrétűek és széles körűek. Az intézkedések szellemiségét a következő főbb jellemzők szabják meg: Maradéktalanul biztosítani kell a férfi-női egyenjogúságot az élet minden területén, tehát a családban is. Ez ugyanis része az ember felszabadítása folyamatnak, amit a marxizmus alapvető feladatának tekint. Továbbá: olyan családi-nemiségi viszonyokat kell kialakítani, amelyek egyaránt figyelembe veszik az egyének és a társadalom rövidebb- és hosszabbtávú érdekeit, amelyek az egyének számára nem jelentenek gúzsba kötést, és a társadalmat sem károsítják meg. Az intézkedések szelleme az egészséges, szilárd családi-házassági kapcsolatok megteremtését, mint legfőbb feladatot tűzte ki célul. Ez abból következik, hogy a család, a házasság egészséges szelleme, és rendezettsége kihat a társadalomra is, és egyéb tényezők mellett az egyik lényeges feltétele például a társadalmi fegyelemnek és az egészséges közszellemnek.

MINT AHOGY minden új kialakulása feltétlen magával hozza a régiek a felszámolását, szétzúzását, az új viszonyok megteremtését célzó intézkedéseknek itt is kellett tüntetniük bizonyos egészségtelen, múltból örökölt vonásokat, amelyek még magukon viseltek bizonyos feudális jegyeket, de döntően kispolgári, polgári jellegűek voltak. Jellemző volt rájuk, hogy az egyének számára nagyfokú megterhelést jelentettek és a társadalmi haladás irányával is szembenálltak. A feudális és polgári maradványok leginkább dehumanizált csökevényeinek a kiküszöbölését szolgálta például a *válás megkönnyítése*, a felszabadulás utáni időkben. A válás megkönnyítése és teljes függetlenítése az egyházi szervektől, azért volt szükséges, mert igen sok olyan házasság létezett, amelyet döntően gazdasági tényezők, vagy a szülői kényszer ho-

zott létre. Ezek szelleme az egyik vagy mindkét fél életét megmérgezte, elviselhetetlenné tette. Az ilyen jellegű házasságok felbontása szükséges volt mind az egyének, mind pedig a társadalom szempontjából.

Egy további a humanizmus szellemében fogant intézkedés „a törvénytelen gyermek” megkülönböztetés eltörlése. A törvénytelen gyermekek megkülönböztetése döntően a feudalizmusból származik, amikor is a „fattyú” szinte törvényen kívüli is volt. A törvénytelen gyermekek megkülönböztetése a feudalizmus uralkodó osztályának a gazdasági védekezése volt. A feudalizmusban ugyanis az egyik leglényegesebb törekvés a vagyon, a birtok együtt tartása, gyarapítása, mert ez jelentett hatalmat, gazdagságot. Emiatt gyakori jelenség volt, hogy az egy szülőtől származó gyermekek mindegyike sem örökölt a vagyonból, hanem legtöbbször csak az elsőszülött fiú. A lányok, a női utódok hosszú időn keresztül ki voltak zárva az öröklésből. Még inkább vonatkozott ez azokra, akik nem a törvényes házasságból származtak. A feudalizmus viszonyai közepette a törvénytelen gyermekek száma esetenként jelentős volt a földesuraknál; mert élhettek az első éjszaka jogával, továbbá a jobbágyok és a házi szolgák fiatal nőtagjai is a rendelkezésükre álltak. A házasságon kívül született utódokat viszont egyszerűen az anyjuk családfája miatt nem szívesen vették be a családba, másrészt pedig a vagyon szükségszerű felaprózása miatt sem fogadták szívesen. Az így született gyermekek közül sokan követelésekkel léptek fel és ezeknek letörésére, más vonatkozásban pedig a vagyon együtt tartása érdekében a törvénytelen gyermeket megbélyegezték, társadalmon kívülinek tekintették.

A törvénytelen gyermek megvetésének pszichózisát jelentős mértékben elősegítette a vallás is, amely ráadásul ideológiailag is alátámasztotta a törvénytelen gyermek pária mivoltát, hiszen azt tanúsította, hogy az bűnös, istentagadó kapcsolat eredménye. E két tényező együttesen oda vezetett, hogy a közfelfogás is nagymértékben szembekerült a törvénytelen gyermekekkel, azokkal, akik annak ellenére, hogy nem tehettek sorsuk és születésük ilyen jellegű alakulásáról, kénytelenek voltak eltérni és tudomásul venni a társadalmi megkülönböztetést, illetve nagyon gyakran a megvetést is. A törvénytelen gyermek megkülönböztetése döntő mértékben a szegény dolgozó osztályok nőtagjait, illetve azok gyermekeit sújtotta. A szocializmusnak ezt az igazságtalan szemléletet, nemegyszer gyakorlatot és tortúrát feltétlen meg kellett szüntetnie. A törvénytelen gyermek megkülönböztetésének eltörlése jelentős változást hozott közfelfogásunkban is. Ma már — főleg a fiatalok körében — a közvélemény sem áll szemben a házasságon kívül született gyermekkel és nem is veti meg, a törvény pedig az apaságot ebben az esetben is megállapítja és kötelezi az apát a gyermekről való anyagi gondoskodásra. A törvénytelen gyermek fogalma egyre inkább elhalványul, elveszti jelentőségét, sőt a fiatalok egy része nevetségesnek találja magát az elnevezést is. Azzal, hogy ezt a megkülönböztetést társadalmunk megszüntette, jelentősen hozzájárult a férfi és a nő kapcsolatának természetesebbé és humánusabbá válásához.

Ugyancsak az egészséges, humanizált családi viszonyok létrehozását szolgálták az alkotmányba rögzített bizonyos, családall kapcsolatos, alapelvek is. Ezek közül kiemelkedik a *női egyenjogúság deklarálása*, amely hangsúlyozza, hogy a Magyar Népköztársaságban a nők a férfiakkal minden területen azonos jogokat élveznek. Államunk ennek az elvnek az érvényre juttatásáért rendkívül sokat tett. Intézkedéseinek sorában nagy jelentőségű volt a nyilvános házak felszámolása. A nyilvános házakat egyéb okok mellett azért is meg kellett szüntetni, mert ez az egész női nemet kompromittálta, másrészt pedig életben tartotta és fokozta azt a társadalmi beidegződést, amely a nőket megvetette, alacsonyabb rendű félként kezelte. E nézetek gyakran a nyilvános házak tényét használták fel bizonyítékként annak az osztálytársadalmakban kialakult véleménynek az igazolására, amely szerint a nők egy része született hetéra, nem való másra, mint a társadalmi kéj kielégítésére. Az ilyen jellegű etikai értéktételek annak ellenére, hogy csak a nők egy csekély töredékére vonatkoztak, kiszűrték a női nem egészére, az egész női nemet bemocskolták. Ilyen okok miatt vált tehát elsősorban szükségessé a nyilvános házak bezáratása, majd azt követően a prostitúció üldözése. Társadalmunk ezt a problémát igyekezett a legemberibb módon megoldani és megfelelő munkát biztosított azoknak, akik nagyon gyakran szükségből kényszerültek embertelen mesterségük folytatására.

A női egyenjogúság megteremtésének azonban nem a nyilvános házak felszámolása volt a leglényegesebb feladata és eredménye, hanem sokkal inkább azok a pozitív intézkedések, amelyek közvetlenül szolgálták a nők érdekeit. Idetartozik mindenekelőtt a nők munkavállalásának biztosítása. A munkavállalási lehetőség biztosításának óriási jelentősége abban áll, hogy ez az egyik legfőbb feltétele a nők gazdasági függetlenségének és ezen keresztül egyenjogúságának is. Továbbá: mivel a munka az alapja az emberi képességek, adottságok, általában a tehetség kibontakozásának,

csak a munkán keresztül tudják a nők bepótolni évszázados elnyomatásukból adódó hátrányaitkat, és képesek felemelkedni a férfiak szintjére. A nők munkába állítása és foglalkoztatottsága a felszabadulás előttihez képest óriási arányban megnövekedett és a statisztikai adatok tükrében 1950 óta az aktív kereső nők száma a következő emelkedő volument mutatja:

Aktív kereső nők összesen és arányuk¹

É v :	1950	1960	1963	1964	1965
Az aktív kereső nők száma (1000 fő)	1251,1	1672,8	1760,7	1792,4	1840,7
Aktív kereső férfiak száma (1000 fő)	2855,7	3037,1	2900,5	2914,3	2897,8
Aktív kereső nők aránya %-ban az összkeresőkhöz	30,5	35,5	37,8	38,1	38,8

Mint az adatok mutatják, nálunk 1965-ben az összkeresők 38,8%-a nő volt és arányuk állandóan emelkedő tendenciát mutat. Az 1966. év végére további emelkedés következtében ez az arány elérte a 39,6%-ot.² Ez az arány világviszonylatban is előkelő helyet biztosít számunkra, de magától értetődik, hogy további előrelépés is várható, mert társadalmunk ennek a feltételeit biztosítja.

A női egyenjogúság megteremtését célozta, hogy igen sok nő került vezető munkakörbe és a különböző pályák ugyanúgy megnyitáltak a nők előtt, mint a férfiak előtt. Az egyes oktatási intézményekben a nők megfelelő arányban foglalnak helyet, sőt az utóbbi időben talán már túlságosan is átbillent a mérleg a nők javára, mert például a Szegedi József Attila Tudományegyetemen a női hallgatók száma összességében túlhaladja a férfi hallgatók számát és ez — mint az utóbbi évek adatai mutatják — vonatkozik Szeged összes felsőoktatási intézményére is. Azonban ahogy nem volt egészséges jelenség a régebbi időkben a nők háttérbe szorítása, ugyanúgy nem tekinthető már egészségesnek az sem, hogy a férfi hallgatók kevesebben vannak. Ugyanis bizonyos munkafeladatok ellátására — elsősorban azért, mert a nők számára az anyasági funkció betöltését is biztosítani kell — ma még a férfiak jobban megfelelnek. Ebből kifolyólag szükségesnek látszik a helyes arány kialakítása, amely ugyancsak feltétele az egyenjogúságnak, de már a másik oldalról, a férfiak oldaláról.

Alkotmányunk deklarálja a *házasság és a család védelmét is*, amelyeket úgy tekint, mint az egészséges társadalmi és közélet fontos feltételeit. Alkotmányunk szelleméből vezetettve a társadalom különböző szervei igen sokat tettek és tesznek a szilárd családi-házassági kapcsolatok megteremtéséért. Társadalmunknak érzelme gazdag, bensőséges emberi kapcsolatokat tartalmazó családra van szüksége és éppen ezért egyik lényeges feladatának a normális családok és házasságok megőrzését, oltalmazását tekinti.

Az alkotmány fokozottan hangsúlyozza a *gyermek védelmét*. A gyermek a jövőt jelenti és egyetlenegy társadalom számára sem közömbös a jövő. Ezen túl azonban a gyermek adja a család létezésének, funkcionálásának legfőbb értelmét; az alapvető tartalmát. Ha a társadalom megkülönböztetett módon méltányolja a gyermekek érdekeit, akkor ennek a hatása a családokra is egészségesen, gazdagítóan pozitív irányba terelődni kell hogy bekövetkezzék — azaz a családoknak is megfelelő módon kell törődniük a gyermekkel. Mint később látni fogjuk, a családok fokozott törődése a gyermekekkel nálunk ma már társadalmi valóság.

A fentebb említett és az alkotmányban lefektetett *a család, a nő, a gyermek védelmét* szolgáló elvek jelentősen hozzájárultak a családi-házassági kapcsolataink megtisztulásához, egészségessé válásához. De társadalmunk nemcsak alapelveket és kedvező szellemet teremtett meg az új típusú szocialista családi-házassági viszonyok kialakulásához, hanem több olyan konkrét, döntően gazdasági jellegű intézkedést is foganatosított, amely nélkül elképzelhetetlen lett volna az előrehaladás. Ezek az intézkedések különösen a közelmúltban voltak jelentősek, és várható, hogy a jövőben még

¹ Statisztikai Évkönyv, 1965. 52. old.

² Statisztikai Zsebkönyv, 1967. 137. old.

tovább szélesednek és bővülnek. Az intézkedések rendkívül széles skálájúak, hatásait tekintve pedig sokoldalúak, és arra irányulnak, hogy a családok normális életét, a gyermek gondozását, felnevelését elősegítsék; szinte a bölcsőtől a sírig végigkísérik a szocialista társadalom emberét. Ilyen jellegű intézkedések tekinthetjük a terhesgondozást. A terhesség ideje alatt társadalmunk ingyenesen biztosítja a terhes nők számára az egészségügyi felügyeletet és tanácsadást, és ezen túl kötelezi a vállalatokat és a munkahelyeket, hogy csak könnyebb, a jövődöbeli gyermek és az anya egészségét nem veszélyeztető munkát végeztethetnek a terhes nőkkel. Amikor megszületik a gyermek, államunk ingyenes babakelengyével, szülési segéllyel és szülési szabadsággal járul hozzá a családok anyagi és másirányú gondjainak megoldásához. A szülési szabadság a legutóbb hozott rendelkezéseknek megfelelően húsz hét és ezen túl az anyasági segély még két évre terjedhet ki. A megszületett gyermek számára az állam olcsóbb tejet, rendszeres egészségügyi felügyeletet, ingyenes védőoltásokat biztosít. Igen jelentős hozzájárulás a családok gyermeknevelő feladatának az ellátásához a családi pótlék. Államunk két gyermek, illetve az egyedülálló nők esetében már egy gyermek után is fizet családi pótlékot.

A családi pótlékban részesülő családok száma 1966-ban 670 ezer volt és a számukra kifizetett összeg alakulását néhány adat a következőképpen mutatja: 1960-ban: 1 milliárd 391 millió; 1965-ben: 1 milliárd 560 millió, míg 1966-ban 2 milliárd 570 millió forintot fizetett ki államunk. Ha ezt egy családra átszámítjuk, a következő nem jelentéktelen összeget kapjuk: 1960-ban: 2433; 1965-ben: 2602; 1966-ban: 4182 forint jutott egy családra.¹ A családi pótlék mellett a gyermekes családok állami támogatása még számos közvetett anyagi juttatásban is megnyilvánul. Egyáltalán nem lebecsülendő az az anyagi juttatás, amelyet az állam a gyermekruházati cikkek dotációjaként ad a családoknak. Közismerten államunk a gyermekruházati cikkeket és cipőket olyan áron hozza forgalomba, amelyekben benne van a társadalom hozzájárulása is. Ezen kívül a gyermekek üdültetése stb. mind olyan jelenségek, amelyekkel a társadalom megkönnyíti a családok anyagi helyzetét.

Az egészséges, normalizált családi viszonyok kialakításához járult hozzá a szülőotthonok, a bölcsődék, a napközi otthonok számának emelkedése is.

Első megközelítésre úgy tűnik, hogy ezek csupán szociális intézkedések, és nincs sok közük a családteremtés átalakulásához. Pedig az igazság az, hogy mindezek közvetlenül befolyásolják a családteremtés alakulását, ugyanis számos gondtól, anyagi és egyéb áldozattól mentesítik a családokat és ezáltal igen sok olyan tényezőt küszöbölnek ki, amelyek eleve abnormálissá deformálnák a családi kapcsolatokat. Magától értődik, hogy ezek az intézkedések nemcsak az új típusú családteremtés kialakulását segítik elő, hanem hozzájárulnak más jellegű társadalmi szükségletek kielégítéséhez is. Társadalmunk szóban forgó intézkedései az adatok tükrében az alábbi növekedést mutatják:

Megnevezés:	1938	1950	1960	1966
Kórházi ágyak száma a szülészet-nőgyógyászat²⁾	3903	4974	6855	7085
Kórházi ágyak száma a csecsemő-gyermekgyógyászat²⁾	2185	3246	6944	7608
Intézeti szülés az összes születés³⁾ %-ában³	27,2x	34,3	85,0	96,5y

A növekedés tehát minden vonatkozásban rendkívül nagymérvű. Különösen jelentős az intézetekben, orvosi felügyelet alatt szülők számának az emelkedése, ugyanis amíg 1941-ben a szülőknek csak 27,2%-a szült kórházakban, addig 1965-ben már 96,5%-uk hozta világra gyermekét a minden szükséges egészségügyi felszereléssel ellátott gyógyintézetekben. Ezzel arányos mind növekedését, mind pedig jelentőségét

¹ Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1967. 158. old.

² Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1967. 170. old.

³ Id. mű. 170. old. (x = 1941. évi, y = 1965. évi adat)

tekintve a gyermekgyógyászat kórházi ágyainak a szaporodása, amely az 1938 évi: 2185-ről 1966 végére 7608-ra emelkedett. E számok mögött a társadalom családról való nagyfokú gondoskodása húzódik meg. Ugyanis ahányszor több lett a gyermekgyógyászati ágyak száma, annyszor kevesebb gond hárul a családokra abban az esetben, ha megbetegszik a gyermek. A gyermekgyógyászati ágyak szaporodása sok olyan nehézségtől mentesíti a családokat, amelyeket ellenkező esetben kénytelenek lennének elviselni.

A családról való gondoskodás növekedésének a tendenciáját figyelhetjük meg a bölcsődékre vonatkozó számadatok alakulásában is. A bölcsődei férőhelyek száma ugyanis ugrásszerűen emelkedik, noha a társadalmi szükséglet teljes mértékben még ma sem éri el.¹

Megnevezés:	1938	1950	1960	1966
A bölcsődék száma	37	189	816	981
Bölcsődei férőhelyek száma (állandó bölcsődékben)	1000	6310	29 436	36 552
Az 1000 bölcsődés korú gyermekekre jutó férőhelyek száma	2	12	68	96
A bölcsődékbe beírt gyermekek száma	—	7268	31 970	43 090

Mint látható, 1938 óta a bölcsődék száma több mint hússzorosára növekedett, de az 1000 bölcsődés korúra eső férőhelyek száma még így sem érte el a 100-at. A családok gondjainak a megkönnyítése érdekében itt még a további fokozott előrelépés szükséges.

Oriási a fejlődés az óvodák száma és a férőhelyek tekintetében is. Az óvodában elhelyezett gyermekek és az óvodai férőhelyek tekintetében egyaránt jobbak a viszonyok, mint a bölcsődékben, mert 1000 óvodás korú gyermekből 497, tehát majdnem 50% jár óvodába. Az óvodák fontosabb adatai a következők:²

Megnevezés:	1938	1950	1960	1966
Az óvodák száma	1140	1773	2865	3267
Óvodás férőhelyek száma (1000 fő)	—	99,4	162,3	189,5
Az óvodás gyermekek száma (1000 fő)	112,1	106,4	188,8	192,0
Óvodás gyermekek az óvodás korúak %-ában	23,6	23,5	33,7	49,7

A szocialista jellegű jegyeknek a család és a házasság területén való fokozottabb megerősítéséhez az szükséges, hogy az imént vázolt intézkedések a továbbiakban is érvényesüljenek. A fejlődés ütemének pedig, ha nem is éri el a megelőző időszakát, hiszen akkor a kapitalizmus alapvető mulasztásait kellett bepótolnunk — igazodnia kell a társadalmi szükségletekhez, hogy hosszabb távon lehetővé tegye a szükségletek teljes kielégítését!

Társadalmunk és államunk — erről a bemutatott adatok és tények minden vitát kizáróan tanúskodnak — igen sok olyan intézkedést hozott, amelyek alapot képeznek a szocialista erkölcsnek megfelelő családi-házassági viszonyok kialakulásához. A vá-

¹ Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1967. 170. old.

² Id. m. 178. old.

zolt intézkedések nem ölelték fel társadalmunk ilyen irányú mindenféle tevékenységét, hisz még számos olyan foganatosított intézkedés van, amely közvetve vagy közvetlenül kihát a családi-házassági kapcsolatokra. Ilyennek vehetjük például a társadalombiztosítást (amely a lakosság 97%-ra terjed ki), a gondtalan öregséget biztosító (és az öregeket csak szükséges rossznak tekintő szemléletmód megszüntetését eredményező) nyugdíját, amelyet ma nálunk 1 213 000 embernek 8 milliárd 719 9 millió forint összegben folyósítanak. De ilyen intézkedésnek tekinthetjük az ingyenes általános és középiskolai, és majdnem ingyenes felsőfokú oktatást, amely az államnak súlyos összegbe kerül. Továbbá az állami gyermeknevelő intézetek és a szociális otthonok széles hálózatát, amelyek mind hatnak a családi-házassági élet formálódására.

Ha azokat a hatásokat kutatjuk, amelyek az oly széles körű társadalmi gondoskodásnak lettek a következményei, akkor néhány, mind inkább erősödő új tendenciára figyelhetünk fel. A következmények és tendenciák sorában első helyen kell megemlítenünk a családok gazdasági biztonságát. Társadalmunk két évtizedes szocialista fejlődésének eredményeképpen eltűnt a szó szoros értelmében vett nyomor, a családoknak nincsenek olyan anyagi problémái, amelyek nélkülözésre, a minimális szükségletek kielégítéséről való lemondásra kényszerítik akár az egyes családokat, akár az egyes családtagokat. A családok gazdasági biztonságát államunk több vonatkozásban is elősegítette. Igen jelentős ebben a tekintetben a gyermekekről, az öregekről való gondoskodás, az iskoláztatás költségeinek állami átvállalása stb. Ezek a jelentős állami, anyagi hozzájárulások azt eredményezték, hogy a családok anyagi gondjai és kötelezettségei jelentősen mérséklődtek, így kevesebb a lehetőség az anyagi indítású veszekedésekre, gyűlölködésekre (amelyek rendkívüli módon megmérgezhetik a család légkörét). Továbbá hozzájárultak bizonyos irányú önzés megszüntetéséhez is.

Egy további általános tendencia a családi élet és a családi légkör egyre egészségesebbé, humánusabbá válása, amely párosul az emberek gondolkodásmódjában bekövetkezett változásokkal is. Az emberek gondolkodásmódja mindig a társadalmi változások eredményeként módosul, alakul. Hogy a szocializmus két évtizedes építése jelentős eredményeket ért el ebben a vonatkozásban is, arról nap mint nap meggyőződhetünk az élet szinte minden területén, de különösen a családi életben. A következőkben a családi és házassági viszonyaink olyan új pozitív jelenségeit mutatjuk be, amelyek arra utalnak, hogy nemcsak a társadalom gazdasági és politikai viszonyai változtak, hanem ezzel együtt az emberek gondolkodásmódja is. Ennek pedig közvetlen következményeként igen jelentősen átalakultak családi kapcsolatok is.

A CSALÁDI-HÁZASSÁGI VISZONYOK új jelenségei között legjelentősebbek talán azok a változások, amelyeket „*a családi élet demokratizálódása*” néven foglalhatnánk össze. A családtagok kapcsolatában a férj és a feleség, a gyermek és a szülők között sokkal természetesebb viszony alakult ki, mint történetileg bármikor. Különösen jelentős a nők felszabadulásának és egyenjogúvá válásának egyre magasabb szinten való megvalósulása a családi életben. Közismert, hogy a nők egyenjogúsága a társadalom életében már többé-kevésbé megvalósult, de a családon belül — különösen az ún. második műszak miatt — még igen sok kívánnivalóval találkozhatunk. Azonban a második műszak ellenére a nők egyenjogúságának a családi életbe való bevonulása is vitathatatlan tény. Az egyenjogúság kontúrjai akkor válnak érzékelhetővé, ha összehasonlítjuk a megelőző időszakokkal. Egy régebbi időszakhoz viszonyítva gyakorlatilag megszűnt a *feudális jellegű atyai hatalom*, amikor is az apák mint feudális önkényurak zsarnokoskodtak a család tagjai fölött. Ennek nyomait ma már a parasztcsaládoknál sem igen találjuk meg, ahol pedig a feudális maradványok a legtovább éltek. Még a felszabadulás előtti időben is a parasztcsaládokban az apának, „a gazdának” a szava megfellebbezhetetlen volt, ezzel szemben napjainkban ő is olyan családtag, mint a többiek, legfeljebb a több tapasztalata miatt nagyobb a tekintélye. Ugyanakkor a másik oldalról növekedett a nők döntési lehetősége, beleszólási joga a családi ügyekbe. Tekintettel arra, hogy a gyermeknevelés feladatait alapvetően a nők látják el — habár az utóbbi idők itt is jelentős változásokat hoztak, mert ma már a férfiek többsége is kiveszi részét a gyermeknevelésből —, ők hivatottak elsősorban a családi kérdésekben határozni, ami abban is megmutatkozik, hogy a pénzt, a fizetést a családok részénél a nők kezelik, ill. ők határozzák meg, hogy mire költsek el azt. A család funkcióinak a további módosulásával, amikor a gazdasági funkció egyre inkább leszűkül a fogyasztási funkcióra és előtérbe kerül a család gyermeknevelő és pszichikai karbantartó funkciója, módosulni fog a

családi munkamegosztás is. Ennek következményeként — részben a többlet családi munka vállalásából, részben pedig a családi feladatok jellegéből kifolyólag — várható, hogy családi dolgokban a nők szava egyre inkább mérvadó lesz. Ez a folyamat ma már elkezdődött, de még igen sok, a múltból örökölt csökevény, rossz szokás, tradíció gátolja a kiteljesedését.

Az új típusú jegyek közül fontossága és humanitása következtében kiemelkedik a „*gyermekcultusz*”. A mai családok döntő többségére jellemző a gyermekcultusz, a gyermek érdekeinek fokozott, időnként talán túlzott figyelembe vétele. Ennek nem mond ellent az a tény sem, hogy ugyanakkor a gyermekszülések száma igen alacsony. Jelen esetben ugyanis arról van szó, hogy az alacsony születési számban, ha nem is meghatározóan, de szerepet játszik a gyermekcultusz is. A szülők egy része ugyanis úgy gondolkodik, hogy a gyermekeknek minden feltételt biztosítani kell normális fejlődésükhöz, és ha ezek a feltételek hiányoznak, akkor inkább elállnak a gyermekszüléstől. Magától értetődik: nem ez a fő motiválója az alacsony népszaporulatnak, hanem sokkal inkább gazdasági, morális stb. okok, de véleményünk szerint ez a vonatkozás is közrejátszik.

A mai családokat jellemző gyermekcultusz igen sok formában és módozatban jelentkezik. A mai gyerekek szinte minden társadalmi csoportnál jobban öltöztek és tápláltak, mint Magyarország történetében bármikor is. Érdekesen mutatkozik meg ez a falvakban, ahol régebben általában a gyermekek kopott ruhások, igen gyakran rongyosak, szurtosak voltak, ma pedig ugyanolyan jól öltözöttek, mint a városiak, sőt időnként a szülők a társadalmi átlagnál drágább és divatosabb ruhákat vásárolnak számukra. A jól tápláltság jelét és a gyermek iránti odaadást mutatja, hogy a mai gyermekek sokkal fejlettebbek, nagyobb a testmagasságuk és testsúlyuk, mint 20, 50 vagy 100 évvel ezelőtt, és általában egészségesebbek is, kevésbé fogékonyak a betegségekre. A szülők jó része ma úgy gondolkodik, hogy első a gyermek, mindent a gyermekért. Igaz, vannak olyan szülők is, akik keveset törődnek gyermekeikkel, de ez társadalmilag nagyon szűk réteg, egyáltalán nem tipikus. A tipikus és általános sokkal inkább az, hogy időnként a szülők túlságosan is sokat törődnek gyermekeikkel. Ennek van egy nem egészen kedvező következménye: az tudniillik, hogy mivel a gyermekek egy része szinte mindent megkap a társadalomtól és a szülőktől, önállóan, elkényeztetett lesz. Egyetemeken gyakran állunk szemben érthetetlenül gyerekes, meg gondolatlan esetekkel, és joggal várnánk el nagyobb határozottságot, megfontolt-ságot. Abban, hogy nem így van, jelentősen közrejátszik az, hogy a szülők elkényeztetik gyermekeiket és így azok nem válhattak kellőképpen önállóvá, hanem megmaradtak gyerekeseknek, meg gondolatlanoknak. A gyermekcultusznak, a gyermek iránti odaadásnak egyik megnyilvánulása az is, hogy a mai szülők kivétel nélkül arra töreksznek, hogy gyermekeik tanuljanak, legyenek különbek, mint ők voltak. Az egyetemi felvételek idején szinte minden alkalommal megfigyelhető, hogy a szülők „mit meg nem tesznek” annak érdekében, hogy gyermekeik bekerüljenek az egyetemre, és ebben még ha időnként túl is csap az elvtelenség határán, a gyermekekről való nagyfokú gondoskodást is látnunk kell.

A gyermekcultusz, a gyermekről való gondoskodás az említetteken kívül még nagyon sok vonatkozásban és jelenségben megnyilvánul. Ezek további felsorolásától eltekintünk és helyette arra a kérdésre kívánunk választ adni, hogy a gyermekcultusz milyen főbb gyökerekből táplálkozik. Kialakulásában minden bizonnyal lényeges szerepet játszott társadalmunk nagyfokú gondoskodása a gyermek érdekéről és az a sok konkrét intézkedés, amelyet ebben a vonatkozásban hoztak. Ezenkívül döntően közrejátszott sajátos történelmi helyzetünk és ebből adódóan egy különleges szülői pszichózis. A mai szülők, akik többségükben a dolgozó osztályok gyermekeiként nőttek fel, a kapitalizmusban nem kapták meg azokat a minimális feltételeket sem, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a normális gyermekélethez. Igen sokan közülük a szó szoros értelmében megismerték a nyomort, éheztek, nem volt megfelelő ruházatuk és nem állt módjukban szórakozni, művelődni, igen gyakran tanulni sem. Az ilyen szülők nagy része azokat a vágyakat és álmokat, amelyeket zordon gyermek- és ifjúkora nem elégíthetett ki, most teherbírásán felüli erő kifejtés árán is igyekszik gyermekei számára elérhetővé, hozzáférhetővé tenni. Ez az erőfeszítés vég-ső soron nagyon pozitív tényként értékelendő, de erkölcsileg csak akkor hasznos, ha nem elvtelenül, hanem a gyermekek nevelési szempontjait mindig figyelembe véve történik. A szülőknek az a törekvése, hogy gyermekeik éljenek jobban és legyenek kiválóbbak mint ők voltak, a szocialista erkölcs elveivel összhangban áll, sőt a szocialista család erkölcs ezt meg is követeli. Megjegyzendő azonban, hogy ezt nem lehet öncélúan, csak a pillanatnyi és esetleg a gyermek önző érdekeit figyelembe véve alkalmazni, hanem összhangban a társadalom, a gyermek és nem utolsósorban a szülő érdekeivel. A szülők a saját érdekeiket soha nem hagyhatják figyelmen kívül,

sőt helyes, ha a gyermekeknél egy olyan meggyőződést alakítanak ki, hogy mindig elsőbb a szülői, a családi érdek. Ellenkező esetben ugyanis a gyermeknél önző, csak magával törődő karakterjegyek jönnek létre. Véleményünk szerint a szocialista család továbbfejlődésének az útja is abba az irányba halad, ahol a szülők minden szükségeset megadnak a gyermekek személyiségfejlődéséhez, de egyben meg is követelik tőlük kötelességeik maradéktalan betartását és a saját érdekeikről sem mondanak le. A következő időkben talán a családok és a szülők számára ugyanúgy feladattá válik a gyerekek nagyobb mérvű fegyelmezése, a kötelesség teljesítésének megkövetelése, mint a gyermek szükségleteinek a szülő nélkülözése árán való kielégítése is. Úgy érezzük, napjainkban a kettő között nincs meg a teljes összhang, és túlságosan is a gyermek irányába billen át a mérleg nyelve.

TIPIKUSAN a szocializmus jegyében fogant új jellemvonásnak foghatjuk fel a *há-zasságkötést motiváló tényezők egészséges megváltozását*. A párválasztásnál mindig igen sok szempont játszik közre. Történetileg voltak olyan időszakok, amikor a vagyoni, gazdasági szempontok domináltak, amikor a párválasztás mindenképp alá volt rendelve a vagyoni, illetve a politikai-hatalmi viszonyok alakulásának. Nagyon gyakran a szülők, a rokonság határozták meg a jövődöbéli házastárs személyét. Az osztály-, a faji, a nemzeti, a vallási szempontok mind-mind fontos motiváló tényezők voltak, a legtöbbször megelőzték az egyének személyes vonzódását, a személyek emberi értékeinek a figyelembe vételét. A szocializmus érdeme, hogy ebben a vonatkozásban jelentős változások történtek. Nem akarjuk azt állítani, hogy ma már az említett motivációk nem játszanak közre, de jelentős változás ment végbe, mégpedig olyan irányban, hogy a személyes vonzódás, az egyéniség emberi mibenléte sokkal nagyobb szerepet játszik a párválasztásnál, mint a megelőző időszakokban, vagy a mai nyugati tőkésországokban. Ennek természetesen objektív okai vannak. A magántulajdon megszüntetésével megszűnt a tulajdon, a vagyonyújtás lehetősége is, és így az ilyen irányú törekvések és motivációk számára nem maradt stabil bázis. Ezen túl, különösen a fiataloknál, döntően közrejátszott az egészségesebb, ösztönösen is a szocializmusnak megfelelő gondolkodásmód. Igaz, hogy még ma is az egyes osztályok, társadalmi csoportok és foglalkozási ágak tagjai döntően egymás között kötnek házasságot, de ez abból következik, hogy itt nyílik leginkább lehetőség és alkalom olyan jellegű ismeretségre, amely házassághoz vezethet. Ha az ilyen csoportok megszabta keretek közül valaki kilép, általában nem kell nehéz akadályokat leküzdenie és súlyos áldozatokat vállalnia, míg az osztálytársadalmakban a keretek átlépése leggyakrabban deklaszálódást, kiközösítettséget vont maga után, és csak nagyon ritkán „feltö-rést”, befutást. Tehát amíg az osztálytársadalmakban a párválasztás keretei viszonylag szűkek, nálunk a szocializmusban általában sokkal szélesebb; nagyobb az a kör, ahonnan a jövődöbéli házastárs kikerülhet. Újnak és a szocializmusra jellemző jegy-nek azonban nem a keretek kibővülését kell tekintenünk, hanem azokat a tényezőket, amelyek megszabják a párválasztást, a házasságkötést. A fiatalok jelentős részénél az értékes emberi karakterjegyek és a szerelem (a személyes vonzalom) ma sokkal jelentősebben közrejátszik, mint az anyagi, gazdasági stb. vonatkozások. Ennek a nézetnek az igazolására az alábbi tényeket hozhatjuk fel: Sokkal korábban kötnek a fiatalok házasságot, mint megelőzően. Ez pozitív jelenségnek számít a fentebb említett vonatkozásban, tehát hogy az emberi érzelmi kapcsolatokat helyezik előtérbe, de negatív jelenségnek kell tekintenünk olyan vetületeiben, hogy a gazdasági, anyagi szempontokat túlságosan is elhanyagolják, nem ritkán a normális és elengedhetetlen gazdasági feltételeket is figyelmen kívül hagyva felelőtlenül lépnek házasságra. Egy további, a szóban forgó új jelenséget bizonyító tényezőként kell elfogadnunk a fiatalok véleményét — amelyet közvélemény-kutatások révén tártunk fel — arról, hogy mit tartanak fontosabbnak a házasságkötésnél, illetve a jövődöbéli házastárs kivá-lasztásánál.¹ Három eset között választhattak: 1. a jövődöbéli házastárs emberi karakterjegyeit, jellemét, személyiségét; 2. a külső megjelenést, a szépséget, a jó ki-állását; 3. az anyagi, vagyoni helyzetet, a jó állást, pozíciót stb. A válaszok, amelyek összesített 0/0-os eredmények, a következőképpen alakultak. A megkérdezettek 85 0/0-ka legfontosabbnak az egyéniség jellemét, karakterjegyeit tartotta, míg 9,6 0/0-uk a szép-séget és csak 5,4 0/0-juk vélekedett úgy, hogy a vagyon, a pozíció a legfontosabb. A fiúk és a lányok között olyan eltérés volt megfigyelhető, hogy a lányoknál még

1 A közvéleménykutatást Szegeden, egyetemi hallgatók között végeztük el 6 alkalommal, 3 év alatt jogász és orvostanhallgatókat kérdeztünk meg egy több kérdésre választ adó, teljesen titkos közvélemény-kutatás során, amelyen a megkérdezettek száma 574 volt. Az átlagos élet-koruk 20—23 év között mozgott, tehát a házasság már mint közeli perspektívikus tény mindnyá-juk előtt fennállt.

nagyobb %-ban (90,9 %-ban) szerepelt első helyen az egyéniség, a jellem, a fiúknál pedig ez valamivel alacsonyabb volt, és nagyobb volt a szépség, a külső aránya (16,2 %). A megkérdezett 574 fiatal viszonylag nem sok, és csak mintafelvételnek számíthat, de véleményünk szerint bizonyos keretek között egyéb tényezőket is figyelembe véve alapul szolgálhat általános jellegű következtetések levonására is. Azt a következtetést mindenestre levonhatjuk, hogy elvileg a fiatalok többsége a párválasztásnál elsősorban az embert és nem a hozományt nézi.

Ugyancsak a fenti gondolatot támasztja alá más vonatkozásban a válaszokat motiváló tényezők alakulása is. A válaszok okai, ha fonákjáról is, de megmutatják, hogy melyek azok a vonatkozások, amelyeket az emberek fontosabbnak tartanak házasi életükben. Egy felmérés szerint¹ a válaszok okai között első helyen áll a hűtlenség, a házastárs megcsalása és ezt követi a durva, goromba bánásmód, az összeférhetlenség. Ha az emberek elsősorban ilyen okok miatt válnak el, ebből az következik, hogy a házasságon belüli kapcsolataiban is ezeknek az emberi jegyeknek tulajdonítanak legnagyobb jelentőséget, következésképpen a házasságkötésnél is az ilyen jellegű tényezőket veszik leginkább figyelembe.

Az új szocialista jegyek előretörését napjaink családi életében még igen sok, csak kezdetnek számító, még a tendencia szintet sem elérő, alig érzékelhető változás mutatja. Ezek a jegyek előrehaladásunkkal egyre inkább erősödni fognak. Most eltekintünk ezeknek a csíra formájában létező jegyeknek a bemutatásától. Helyette befejezőként még további két, általános jelenségre szeretnénk felhívni a figyelmet. Általános és új jelenségnek kell tekintetnünk a család mozgásának egy olyan irányát, amely a kis család felé halad, ahol a szülő és a fiatalabb gyermekek vannak csak együtt. A nagy család, amelyhez a gyermekek és a szülőknél kívül hozzátartoznak a nagyszülők, esetleg egyes rokonok is, egyre ritkább még falun is. Ezzel párhuzamosan a családokon belül végbemegy az érzelmi-emberi kapcsolatok szilárdulásának a folyamata. A családi légkör bensőségebbé válik, viszont a rokonsági kapcsolatok lazulnak, egyre kevésbé lesznek jelentősek. Ebben nagy szerepet játszik a társadalom mobilitásának és a népesség vándorlásának a felgyorsulása is. Azok a szilárd rokoni kapcsolatok, amelyek a falvakban kialakultak, még ha időnként igen tartalmasak is voltak, eltűnőben vannak. Hogy ez pozitív vagy negatív hatású lesz-e — ma még nehéz lenne egyértelműen eldönteni.

Végül a családban meglévő, a szocializmus szellemiségét tükröző jellemvonásnak tekinthetjük azt aényt, hogy a családok mozgása, élete, törekvése nem ellentétes a társadalmi mozgással. A mai családok nem olyan hatást fejtenek ki tagjaikra, hogy tartózkodjanak a társadalmi-közéleti tevékenységtől, hanem ellenkezőleg, inspirálnak arra. Különösen érvényes ez a fiatalok vonatkozásában; a szülők örülnek annak, ha a gyermekeik „mozognak az életben”, maguk is sarkallják őket a tanulásra, a sokoldalú egyéniséget kialakító tevékenység folytatására. Másrészt a társadalom mozgása nem olyan irányú, hogy az embereket befelé fordulásra, a családi élet felé való menekülésre készítse, hanem alapvetően és egyre nagyobb mértékben lehetővé teszi a családi élet és a társadalmi tevékenység összehangolását.

A CSALÁDI-HÁZASSÁGI VISZONYOK területén meglévő új jelenségekkel kapcsolatban az alábbi megjegyzések leszögezése látszik szükségesnek. Hazánkban a szocializmus felépítése most folyik, tehát még nem befejezett, nem kész tény. Az elért óriási eredmények mellett még további nagyfokú erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy a szocializmus teljes felépítéséről beszélhessünk. Ebből adódóan a családi-házassági viszonyainkban is az új kialakítása, a meglévő új szocialista jegyek általános érvényűvé tétele döntően napjaink és a jövő feladata. Sőt várható, hogy a családi-házassági kapcsolatoknak teljes szocialistává fejlődése a szocializmus teljes felépítése után is csak bizonyos idő elteltével lesz lehetséges. Ma még igen sok, a szocializmussal ellentétes irányba ható tényező is megtalálható a családi és a házassági életben, amelyek bemutatását adott helyen nem tartjuk feladatunknak, de amelyek felszámolása nélkül a szocialista jellegű jegyek felülkerekedése nem következhet be. A szocialista fejlődés ellen ható tényezők részben abban lelik magyarázatukat, hogy hazánkat a szocializmus építése még csak két évtizedes múltra tekinthet vissza, és a társadalmak változásában ez az idő nagyon csekélynek számít. Azonban mint a fentebb elmondottakból is kiderül, a szocializmus csírái családi-házassági viszonyainkban is létrejöttek és a szocializmus megmászhatatlanul rányomta bélyegét az emberi kapcsolatok ezen rendkívül nagy fontosságú területére is.

¹ Vö. Dr. Giky Ottó: A modern házasság problémái. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1965. 100. old.